

LUNDS
UNIVERSITET

”Dear Gypsy – We bite”:
Konstruktionen af romaer som en
absolut other i det danske samfund

Emilie Herlev
SANK01, foråret 2014.
Vejleder: Hanna Wittrock

Afdelingen for socialantropologi,
den Sociologiske Institution, Lunds universitet

Abstract

This study has set out to examine the ways of representing the Romani (Gypsy) minority in Danish society by looking at the dominant discourse concerning this group in Danish media as well as among the broader population. It has also focused on the ways in which the representation of Romani's has led to the creation of different identities for this group. Through an analysis of a number of newspaper articles and radio programs as well as relevant theory on nationalism, diaspora, and structural violence, among others, it has become clear that the Romani minority has become an absolute other in Danish society through their perceived embodiment of a set of characteristics that are incompatible with the dominant Danish values. The main reaction of Romani's to the stereotyping is to hide their Romani background, take on another national identity, or identify strongly with the victim role.

Keywords

Social anthropology, Roma, Gypsy, minority groups, public discourse.

Indholdsfortegnelse

1 Indledning	
1.1 Motivering og problemformulering	2
1.2 Romaerne som etnisk gruppe	3
1.3 Romaerne i verdenssamfundet og i Danmark	4
1.4 Afgrænsning	6
1.5 Disposition	7
2 Metode	8
3 Teori	
3.1 Tidligere forskning og valg af teori	11
3.2 Et moderne antropologisk perspektiv	11
3.3 Internationalt hegemoni - assimilering eller desintegration	12
3.4 Diaspora	13
3.5 Nationalisme	14
3.6 Symbolsk og strukturel vold	15
3.7 Orientalisme	16
3.8 Muted group theory	16
3.9 Sammenfatning af teori	17
4 Romaer som absolut other	
4.1 Hvad ligger i navnet?	18
4.2 Minoritet i majoritetssamfundet	
4.2.1 Roma eller Gadjo?	20
4.2.2 Assimilering eller multikulturelisme	21
4.2.3 Periferien i centrum	22
4.2.4 Positiv særbehandling?	24
4.2.5 Retfærdiggørelse af stereotyper	25
4.3 Os og dem	27
4.4 National identitet - etableringen af en romanation som løsning?	29
5 Slutdiskussion og konklusion	33
6 Bibliografi	35

1 - Indledning

1.1 Motivering og problemformulering

"No fucking gypsies", "Dear Gypsy – we bite" og "Gypsies – skydes UDEN ansvar". Sådan lød budskabet til de romaer, som for et par år siden var taget på Roskilde Festival i håb om at tjene penge på flaskepant fra de tusindvis af besøgende (Carlsen 2011, Omar 2012). Skilte med førnævnte ordlyde var påklistret de store sække med flasker, som andre gæster havde indsamlet. Der har i flere år været en tendens til, at romaer rundt omkring på landets festivaler bliver mødt af en hård retorik fra de øvrige besøgende, som især fremprovokeres af, at romaerne efter sigende tager halvtomme flasker og stjæler poser med flasker som andre har samlet ind (Omar 2012). Det spørgsmål, som melder sig er, hvad denne meget voldsomme reaktion på romaernes tilstedeværelse er et udtryk for.

Måden at drage konklusioner om en gruppe af mennesker baseret på de dominerende stereotyper i samfundet synes især at gøre sig gældende for romaer i det danske samfund, og leder til en undren over, hvorfor netop denne etniske gruppe lader til at være en undtagelse i en ellers ret politisk korrekt mediefremstilling af indvandrere. En personlig oplevelse understregede for mig denne tendens. For ganske nylig havde min andelsforening hængt en advarsel op i vores gård, som informerede beboerne om, at der fra tid til anden var blevet set "sigøjnere" i gården. Vi blev derfor opfordret til at kontakte politiet, hvis vi blev opmærksomme på nogen, som gik rundt og tog i dørhåndtag eller lignende. Det var på sin vis en øjenåbnende hændelse for mig, for nok er jeg ofte stødt på meninger om romaer i det danske samfund med en høj grad af stereotypisering i sig, men det var alligevel overraskende for mig at se en så åbenlys "advarsel" møntet på en hel etnisk gruppe, og jeg kunne ikke lade være med at undre mig over, hvordan vedkommende kunne vide, at der decideret var tale om romaer, og hvordan det faktum, at der øjensynligt er blevet set romaer, eller andre sydligt udseende personer, blev forbundet med noget suspekt.

En undersøgelse viser, at den etniske gruppe som har lavest status i Danmark, ifølge de adspurgte, er romaer (Omar 2012). I løbet af de seneste år, er der rettet et øget fokus mod denne minoritetsgruppes udfordringer i det danske samfund, hvilket muligvis kan ses som en følge af det store fokus i medierne på indvandring fra især mellemøstlige lande, og som en effekt af, at debatten omkring muslimske indvandrere måske kan siges at have ledt til en afmystificering af netop denne, meget store, indvandrergruppe. På trods af den stigende grad af multietnicitet i det danske samfund, er det bredt argumenteret, at den multikulturelle ideologi stadig ikke er dominerende (se til eksempel Jensen 2011), og at der dermed stadig forventes assimilering i en vis udstrækning fra indvandre-res side. Selvom muslimer stadig kan siges at blive præsenteret som en trussel i det danske samfund, og en kontrast til "danskheden", hvilket til eksempel eksemplificeres i en artikel fra den store danske avis Berlingske Tidende, som under overskriften "Danskere" bliver en minoritet i Danmark,

forudser, at etniske danskere indenfor det næste århundrede vil overhales i antal af efterkommere af indvandrere (Aagaard 2005), adskiller romaerne sig fra andre indvandrergupper ifølge mit studie, i og med at de i højere grad står udenfor samfundet og fremtræder som en *absolut other*, et begreb, jeg anvender i løbet af denne opgave, og vil uddybe senere.

Vigtigheden af at undersøge romaers status som minoritet i Danmark ligger desuden i måden at kommunikere national identitet og en tilhørende forestilling af, hvad det vil sige at være dansker, da der gennem en klar opdeling af "os", de oprindelige, etniske danskere, og "dem", de kulturelt anderledes indvandrere, konstrueres et billede af nogle samfundsgrupper som så anderledes at de ikke er forenelige med danskernes egne værdier. Denne form for identitetsskabelse har Edward Said adresseret som orientalisme, og den dækker over vestens reproduktion af østen som fundamentalt anderledes og eksotisk i sin kultur.

I et mere specifikt perspektiv, er problemstillingen i undersøgelsen:

- Hvordan konstrueres og repræsenteres romaer som en *absolut other* i de danske medier, og hvordan former og reflekterer dette billede dansk nationalidentitet og romaernes identitetskonstruktion.

Det primære fokusområde er hermed repræsentationen af romaer i de danske medier, og det danske samfund generelt, mens et relateret spørgsmål som fremgår som et sekundært udfald af empirien er, hvordan romaer i mødet med majoritetens identitetskategorier vælger at definere sig selv.

1.2 Romaerne som etnisk gruppe

Jeg betegner i denne opgave romaer som en etnisk gruppe, og derfor vil jeg starte med at diskutere, hvad som karakteriserer en sådan kategori, for at anerkende de problemer der kan være ved uden videre at tilskrive romaerne en fælles etnicitet. Som alle andre sociale kategorier indenfor antropologien, må etnicitet betragtes som en konstruktion, en kategori som ikke er naturligt givet men som er fleksibel og åben overfor fortolkning. Der er dog forskellige opfattelser af, hvilke faktorer som definerer en etnisk gruppe. Ifølge nogle er etnicitet den mest basale sociale identitet, og kræver kun det minimum, at den videreføres gennem en form for endogami, og at medlemmerne deler religion og en ideologi om et fælles ophav (Hylland Eriksen 1994: 41). Hvis man følger dette ræsonnement, kan romaerne ikke anses for at være en etnisk gruppe. Selvom de fleste udgår fra en fælles oprindelseshistorie, og de formentlig kan siges at være en mere eller mindre endogam gruppe, ikke mindst på grund af udstødningen fra majoritetssamfundet, deler romaerne ikke én re-

ligion ligeså vel som de ikke nødvendigvis deler sprog. De fleste har løbende integreret sig religiøst og sprogligt i de samfund, de har migreret til.

Thomas Hylland Eriksen argumenterer dog for, at etnicitet ikke forudsætter kulturel ensartethed (Hylland Eriksen 1994: 44). Tidligere havde man indenfor antropologien en forestilling om at moderniseringen ville gøre etnicitet overflødig, når mennesker flytter sig rundt og bliver adskilt geografisk fra deres etniske, nationale og kulturelle grupper (Hylland Eriksen 1994: 40). Tværtimod har det vist sig, at etnisk tilhørsforhold er blevet en endnu stærkere identitetskategori i takt med globaliseringens ændringer og svækkelse af det internationale hegemoni. Det er blevet tydeligt, at etnicitet altså ikke kræver en geografisk nærhed, men sagtens kan forbinde mennesker i hver sin del af verden, som aktivt har tilvalgt at være en del af pågældende etniske gruppe. Dette gør sig også gældende for romaer verden over. Som transnational gruppe har de altid levet geografisk spredt, men med en stigende bevidsthed om, en form for diasporisk fællesskab (Petrova 2004). Noget de definitivt deler, og som man kan argumentere for, er den primære kollektive faktor for dem som transnational gruppe, er den marginalisering de historisk har været og til stadighed er udsat for i de fleste, hvis ikke alle, samfund de lever i.

Som konklusion på dette er grunden til, at jeg har valgt at definere romaerne som etnisk gruppe, at jeg på trods af anerkendelsen af, at det er en gruppe, som består af mange forskellige subgrupper, af hvilke ikke alle accepterer at blive kaldt roma, at det trods alt er en gruppe som både deler en form for geografisk udgangspunkt gennem den tidlige udvandring fra Indien, og ikke mindst som deler en social erfaring med at være udstødt.

1.3 Romaerne i verdenssamfundet og i Danmark

For at få en idé om baggrunden for romaernes eksklusion, både på internationalt og nationalt niveau, er det nødvendigt med en kort oversigt over deres historie som transnationalt folk og som danske indvandrere.

Mens der ikke er entydige beviser og fuldstændig enighed om, hvor romaerne har deres oprindelsessted, er det alment accepteret, at dette sted er Indien, hvorfra udvandringen formentlig skete for omtrent 1000 år siden. Diskussionen om de nærmere omstændigheder vil jeg ikke komme ind på her, men historikere mener, at romaerne først efter ankomsten til Europa efterhånden udviklede en fælles kulturel identitet og et fælles sprog, og man kan derfor sige, at romaerne formede sig som en diasporisk gruppe i Europa (Busk Laursen og Muncan 2004, 2).

I flere europæiske samfund, blev mange romaer tvunget ind i slaveri, som varede helt til midten af 1800-tallet¹. I andre lande, inklusiv Danmark og det øvrige Skandinavien, blev de anset som fredløse helt frem til midten af 1700-tallet (Busk Laursen og Muncan 2004, 1). Dette gjorde dem ude af stand til at slå sig ned og få faste erhverv, og paradoksalt nok havde blandt andet Danmark love mod at rejse rundt og ikke være fastboende ét sted.

Mange af de romaer som i nyere tid har slået sig ned i Danmark kom i slutningen af 1960'erne til Helsingør, oprindeligt i et forsøg på at komme til Sverige, hvor de politiske muligheder var bedre for romaer. Her arbejdede mange af dem på skibsværftet, og er løbende blevet integreret tilstrækkeligt i samfundet til at få hvad man i Danmark vil betegne som almindelige erhverv og normale liv. Mange er desuden kommet til som flygtninge fra krigen i Jugoslavien, og andre igen er tilrejsende fra de østeuropæiske lande, som for nylig er blevet optaget i EU eller er i processen. Ifølge EU's lov om fri bevægelighed har de ret til at komme til landet i deres søgen efter arbejde, men i praksis gør Danmark og det danske samfund det mere end svært for dem at gøre netop dette.

De romaer, som efterhånden gennem flere generationer har været bosat i Helsingør og er blevet relativt integrerede i byens befolkning, har ad flere omgange været centrum i debatter om, i hvor høj grad de danske myndigheder har lov til at adskille nogle etniske samfundsgupper fra andre og give forskellig behandling baseret på dette. I 2002 blev en klage rettet mod Helsingør kommune for gennem en lang årrække at have adskilt romabørn fra de resterende børn i kommunens skoler ved at opretholde klasser udelukkende for romabørn, en praksis som havde stået på siden 1980'erne, da flere og flere romaer kom til for at forenes med de, som havde fået arbejde på skibsværftet. Argumentet for denne adskillelse var, at romabørnene var "for anderledes" og at deres adfærd ikke passede til måden at undervise på (Fenger-Grøndahl 2006,1). Desuden havde børnene for vane ikke at møde op i skole når de skulle. Derfor havde kommunen, for at sikre sig børnenes fremmøde, forsøgt sig med en sanktioneringsstrategi, som gik ud på, at forældrene blev straffet økonomisk, trukket i sociale ydelser som dagpenge, hvis deres børn ikke kom i skole (ibid.).

Der blev desuden oprettet et såkaldt "romakontor" i kommunen, som skulle behandle alle sager vedrørende romaer, hvilket indebærer, at de romaer i kommunen, som kommer på socialkontoret er registreret og bliver videresendt til det særlige kontor med deres anliggender. Praksisserne med at gøre forskel på romaer og andre beboere i kommunen har siden været omstridte, og metoden med at trække forældre i sociale ydelser er blevet fastslået som ulovlig (Romnet.dk 2010)

Det anslås, at der bor et sted mellem 5.000 og 10.000 romaer i Danmark (Danmarks Radio 2012), men antallet er svært beregneligt, først og fremmest fordi gruppen ikke er anerkendt som

¹ Ifølge National Geographic: A History of the Romani People.

et nationalt mindretal, men også som følge af, at mange vælger at angive en anden nationalitet for at undgå at blive stemplet som "sigøjner".

1.4 Afgrænsning

Udgangspunktet for dette studie var, at det metodemæssigt skulle være bygget op omkring interviews med danske romaer, som kunne have en, for emnet, meningsfyldt fortælling om, hvad det vil sige at være roma i Danmark, hvilken form for respons på deres baggrund, de er blevet mødt af, og om de føler en tilknytning til andre romaer, både på et transnationalt og på et lokalt niveau. Den oprindelige idé blev dog mere eller mindre umuliggjort af, at jeg ikke formåede at komme i kontakt med dansk bosatte romaer eller nogen som kunne henvise mig til relevant information. For at sætte dette i perspektiv, understreger journalist- og historikerparret Fenger-Grøndahl, som har rapporteret om deres oplevelser og interviews med romaer rundt omkring i Europa, at Helsingør er det sted hvor de har haft sværest ved at komme i kontakt med romaer (Fenger-Grøndahl 2006: 348).

På trods af, at det ikke er en gruppe, som har været meget i fokus i den danske integrationsdebat, er det alligevel overraskende, at der tilsyneladende kun er én dansker, en lingvist, som specifikt forsker i romaernes sprog og kultur (Viden 2010). Ej heller er der lavet antropologiske, eller andre samfundsvidenskabelige, studier af romaer ud over på bachelor- og kandidatniveau, hvilket må siges at være meget opsigtsvækkende, og en vigtig indikator på hvor lidt danskerne ved om denne folkegruppe, som der ellers hersker mange fordomme og meninger om.

Grundene til, at det er så vanskeligt at få adgang til information og interviews er svære at konkludere på. Det kan skyldes mange faktorer, men en sandsynlighed er, at mange danske romaer ikke er særlig interesserede i at gøre opmærksom på deres baggrund, da de oplever, at den bliver brugt imod dem gennem samfundets stereotyper. En af grundene til, at det officielle antal romaer bosat i Danmark afviger meget fra det faktiske antal er, at en del skjuler deres romabaggrund fordi de oplever, at det er en hæmsko for deres integration og generelle muligheder i samfundet (Klougart 2010). Det er desuden sandsynligt, at Helsingør kommune har besværliggjort deres kontakt til de i byen bosatte romaer gennem de sidste årtier. Der har været flere kontroversielle tiltag fra kommunens side over for byens romaer, hvilket vil tydeliggøres senere i opgaven, og det har formentlig resulteret i, at der ikke er så stor tiltro til myndighederne, og en særlig stor interesse for at samarbejde med dem.

Det voksende fokus på romaer som minoritetsgruppe i Danmark, ikke mindst i de nationale medier, har dog givet mulighed for at undersøge de nærmere omstændigheder for romaer i Danmark, og samtidig afgrænset studiet, om end ikke for meget, ved stadig ikke at være en voldsomt omfangsrig debat i medierne.

1.5 Disposition

I de følgende kapitler vil jeg først forklare min metodologiske fremgangsmåde i kapitel 2, derefter følger en gennemgang af den anvendte teori i kapitel 3, med en kort introduktion til tidligere forskning og en afsluttende sammenfatning af teorien. I hovedkapitlet, "Romaer som *absolute other*", er der 4 afsnit, hvor den anvendte empiri behandles og sættes i en teoretisk ramme. Derefter følger en slutdiskussion.

2 - Metode

Det empiriske fokus er i dette studie lagt på allerede udtrykte holdninger og udtalelser i medierne og i samfundet generelt. Basis for det empiriske materiale er derfor avisartikler, og enkelte radioindslag, som har givet mulighed for at få et rimelig nuanceret billede af, hvordan romaer omtales og opfattes af både medier og den almene borger. Empirien har desuden eksemplificeret forskellige reaktionsmønstre fra danske romaer knyttet til måden, de fremstilles på i samfundet. Den metodiske fremgangsmåde har derfor været at analysere indholdet af pågældende artikler for at nå frem til, om der kan siges at have været en dominerende diskurs på området indenfor den afgrænsede periode. Det skal dog siges, at opgaven er udformet med en bevidsthed om, at denne metode, på trods af dens muligheder for at anvende allerede udtrykte holdninger, kræver en balancegang, hvor de meninger og udtryksformer, som fremkommer i materialet, ikke kan anvendes som en repræsentation af hele samfundet, men dog kan give et billede af tendenser og af den dominerende retorik.

En diskursanalyse er en strukturalistisk tilgang til den måde, mennesker skaber forståelse for hændelser og begreber gennem sproget. Ved vores egne og samfundets fortolkninger af, hvad der sker omkring os, og måden at tale om dette på, fremstiller vi repræsentationer af virkeligheden, som får enormt stor underliggende kulturel betydning for, hvad vi ser som rigtigt og forkert. Grundlæggende heri er måden at tale om andre grupper af mennesker, og det ordvalg, man benytter sig af, da det uundgåeligt vil skabe associationer til hvad man forbinder disse med. Som jeg vil komme nærmere ind på senere, er det tydeligt hvordan samfundsdiskursen omkring romaer er blevet reproduceret gennem så lang tid, at den er blevet en form for sandhed i de flestes forståelse af denne etniske kategori.

Medierne har en stor magt i samfundet gennem deres måde at kommunikere fortolkninger som om de var fakta (Jørgensen & Phillips 1999: 96). Det bliver dermed svært for den almene borger at stille sig kritisk overfor udsagn, som videreformidles som sandheder, men som ofte er et spørgsmål om anskuelse, og ikke mindst om kulturel forståelse. Samtidig må man tage forholdet mellem diskursiv praksis og den bredere sociale praksis i betragtning, og se på hvilke effekter diskursen har på den sociale struktur i samfundet (Jørgensen & Phillips 1999: 98).

Det har været tydeligt i datasøgningen, at romaernes status i det danske samfund er et emne, som først for alvor er blevet bragt på banen indenfor de seneste år. De anvendte artikler spænder i årstal fra 2002, efter sagen om romaklasser i Helsingør kom frem, og til 2013. Søgningsstrategien har først og fremmest været at lede efter tekster under søgeordene "roma" og "sigøjner", og selvfølgelig som udgangspunkt afgrænse dem til danske artikler. Herefter har links på netavisernes hjemmesider ledt videre til andre relaterede artikler fra samme avis hvormed det har været muligt at afdække en hel del af det, som er skrevet om romaer i de danske medier. Artiklerne er ikke af-

grænset efter indhold, men taget tilfældigt ud fra søgningsresultaterne, som ikke desto mindre har været begrænsede grundet det stadig sparsomme fokus fra medierne på området. Ud af de 14 anvendte artikler, og derudover to radioprogrammer, er langt størstedelen fra store danske aviser og nyhedssider som Politiken (5 artikler) og Information (5 artikler), og herudover er der en artikel fra henholdsvis Berlingske Tidende, Ekstra Bladet, Videnskab og DR. Det er ikke bevidst at artiklerne er hentet lige præcis fra disse steder, men en effekt af, at det var der, der var brugbart materiale at finde. En gennemgang af Helsingør Lokalavis' database har desuden givet et billede af, hvordan romaer omtales i den by, langt de fleste af dem bor i og har vist, at samtlige artikler omhandler romaer i forbindelse med den ene eller anden form for kriminalitet og har et distinkt sprogbrug, ofte med anvendelse af ordet "sigøjner"².

Metodemæssigt har jeg benyttet mig af kodning af artiklerne, og understreget de vigtigste ord og temaer for at undersøge, hvilke er gennemgående. Først og fremmest bruger samtlige artikler som omhandler romaer, med undtagelse af én, ordet "sigøjner". Nogle af dem i kursiv for at understrege de stereotyper, som er knyttet til denne kategori, men flere som et gyldigt ord til at beskrive romaerne som gruppe.

Tematisk kan artiklerne inddeles i fire hovedgrupper. En del af artiklerne er relativt neutrale og beskrivende, flere af dem med udsagn fra både danske romaer og fra offentlig ansatte og myndigheder som argumenterer for romaernes anderledeshed. I denne gruppe har to artikler isolationen af romabørn i Helsingør, og kommunens forsvar af dette, som hovedindhold, derudover adresserer to artikler de stereotyper, som romaer mødes af i Danmark, fra danske romaers synspunkt. En artikel omhandler fodboldtilhængeres brug af ordet "sigøjner" om deres modstandere.

Den næste gruppe af artikler består primært af kronikker og debatindlæg som på en mere subjektiv facon argumenterer for nødvendigheden af mere fokus på området. To af artiklerne opfordrer til, at der skal forskes i romaanliggende for at skabe en mere positiv diskurs omkring gruppen, yderligere fire artikler, hvoraf tre er skrevet af Fenger-Grøndahl som er meget synlig i debatten omkring romaer, omhandler danskernes uvidenhed på området som roden til stereotypificeringen og synet på dem som en samfundstrussel, og sætter fokus på det danske samfunds ansvar for en mere vellykket integration.

Herudover består én gruppe af en enkelt, men dog for studiet vigtig, artikel, som har en grad af underliggende stereotypificering og ikke forholder sig kritisk til indholdet. Den fortæller historien om en "kriminell sigøjnerfamilie" som har kostet samfundet 74 millioner kroner, og netop denne artikel har fået et væld af kommentarer, som stort set alle sammen argumenterer for, at samtlige romaer

² <http://helsingor.lokalavisen.dk/apps/pbcs.dll/search?x=0&y=0&crit=sig%F8jner&SearchProfile=2093>

bør smides ud af landet, da størstedelen af dem er kriminelle. En kommentar lyder blandt andet: "Det koster at have 85% af alle indvandrere og deres afkom på offentlig forsørgelse".

Den sidste tematiske gruppe består af to artikler, som ikke specifikt omhandler romaer, men mere generelt følgerne af indvandring, og hvordan andelen af etniske danskere bliver mindre i forhold til antallet af indvandreres efterkommere, og multikulturelisme, eller mangel på samme, i Danmark.

De mest gennemgående temaer i artiklerne har lagt grundlaget for de forskellige kapitler i opgaven. Brugen af ordet "sigøjner" og måden at betegne romaer på diskuteres i kapitel 4.1, derefter tager jeg emner som stereotyper, romaernes underklassestatus, mislykket integration og isolering op i kapitel 4.2, som omhandler romaernes relation til majoritetssamfundet, derefter adresseres måden at adskille "os" fra "dem" i kapitel 4.3, både som en måde at fastholde en dansk nationalidentitet og en romaidentitet, og til sidst behandles den forestillede "sigøjnerkultur" og national identitet i kapitel 4.4.

Henholdsvis reliabilitet og validitet er også taget i betragtning. Mens reliabilitet henviser til, i hvilken grad resultatet af undersøgelsen er repræsentativt og sammenhængende over en bestemt tidsperiode, i dette tilfælde den tid som artiklerne strækker sig over, dækker validitet over, hvorvidt resultatet stemmer overens med det, som er udgangspunktet for undersøgelsen og hvor sandfærdigt resultatet er (Golafshani 2003). Artiklernes ensartethed i temaer og i sprogvvalg viser, at der indenfor den periode, som de valgte artikler strækker sig over har været en konsekvent og standardiseret diskurs omkring romaer i det danske mediebillede. Det har selvfølgelig også gjort det empiriske materiale mere overskueligt, at der har været en begrænset interesse fra medierne på området, som betyder at der ikke er blevet skrevet særlig meget om det. Man kan derfor konkludere, at præsentationen af romaer i medierne ikke afviger meget, og udgør et nogenlunde stabilt billede af gruppen. Jeg mener desuden, at jeg i høj grad har fået det ønskede resultat ud af artiklerne, og har været i stand til at anvende materialet til at besvare min problemstilling, om end jeg har måtte ændre den lidt løbende. Både emnerne og det, som jeg har kunne læse mellem linjerne har været mindst ligeså værdifuldt som de mere generelle studier, og har været med til at sætte de anvendte teorier i perspektiv. Det har desuden været meget værdifuldt at se på debatindlæg, hvortil læsere, hvilket vil sige helt almindelige samfundsborgere, har mulighed for at knytte en kommentar. Det har været med til at give et billede af, hvilken indstilling der er til romaer i samfundet, på trods af, at det ikke er en nuanceret repræsentation af alle danskeres holdninger, da mange af de som føler trang til at kommentere på et debatindlæg ofte er dem med de stærkeste og mest modsatrettede meninger.

3 - Teori

3.1 Tidligere forskning og valg af teori

Som teoretisk udgangspunkt, og set i lyset af at der trods alt heller ikke er forsket tilstrækkeligt i romaer på internationalt niveau til udelukkende at basere en opgave på, vil jeg anvende mere generelle studier af begreber som nationalitet, transnationalisme og diaspora. Det teoretiske materiale omhandlende nationalisme kan både bruges til at forklare romaernes mislykkede integration fra et globaliseringsperspektiv, da det er en identitetskategori som er blevet meget stærk indenfor en relativt nær fortid, og desuden til at forklare nogle romaers egen trang til at skabe et fællesskab baseret på national identitet. Teorier om transnationalisme og diaspora er tæt knyttet hertil, og er meget anvendelige på romaernes internationale status.

Meget lidt er blevet skrevet indenfor antropologien om romaernes kultur og deres problemer med inklusion i majoritetssamfundet, især udenfor Østeuropa. Derfor er opgaven baseret på nogle mere generelle studier af romaerne, heriblandt rapporter som sætter fokus på gruppens historie, identitet og spirende nationalfølelse. Den ene af dem er en rapport fra European Roma Rights Centre som benytter sig af en meget stærk retorik til at beskrive romaernes marginalisering, og jeg har måtte tage med i betragtning, at de artikler, som er skrevet om romaerne oftest omhandler deres lave sociale status, og majoritetssamfundets og det internationale samfunds ansvar for at gribe aktivt ind overfor den strukturelle undertrykkelse af gruppen. Af mangel på stof vedrørende danske romaer, er der anvendt nogle få citater fra en kandidatopgave af en studerende på Roskilde universitet, som har interviewet flere romaer fra Helsingørområdet.

Til at underbygge den anvendte teori og give noget mere konkret stof end de benyttede teorier, er citater og eksempler fra avisartikler og fra et par bøger skrevet om romaer i Europa af et dansk journalist- og historikerpar, Fenger-Grøndahl, anvendt. Gennemgående for den anvendte empiri og teori er altså, at der grundet mangel på stof, som er rettet specifikt mod det valgte område, er taget inspiration fra tidligere forskning indenfor andre felter end antropologien, som derefter er sat ind i en antropologisk relevant ramme.

3.2 Et moderne antropologisk perspektiv

Michael Kearney skriver i *The Local and the Global*, at fokus i den moderne antropologi uundgåeligt er relateret til globaliseringsprocessen, og i særdeleshed også til identitetsskabelsen blandt transnationale mennesker og samfund i og med, at kultur er blevet mere "deterritorialiseret", og man forventer ikke længere, at kultur nødvendigvis er knyttet til en lokalitet indenfor hvilken man kan studere mennesker som en kulturelt homogen gruppe (Kearney 1995: 551ff). Dette vil blive

anvendt som et udgangspunkt for at studere romaer som en transnational gruppe, men også med det i mente, at romaernes status som transnational gruppe går langt forud for den moderne globalisering.

Den store teoretiske og metodologiske udvikling indenfor antropologien, såvel som samfundsvidenskaben generelt, som globaliseringen har muliggjort og nødvendiggjort kan siges at have medbragt nogle nye værktøjer til at studere transnationale grupper, som man måske før har haft tendens til at reducere til et lokalt og nationalt niveau. For at forstå romaernes problemer med inklusion i de samfund, de lever i, og deres historiske marginalisering, er det nødvendigt at vende blikket udad, og undersøge hvad roden til denne udstødelse er, og samtidig forstå at studere dem som én af globaliseringens fragmenterede grupper. Som antropologen George Marcus argumenterer, er det med globaliseringen blevet nødvendigt at vende fokus fra et geografisk afgrænset område, og de mennesker, som lever inden for det, til at udgå fra et multilokalt perspektiv (Marcus 1995), som ikke begrænser sig til én lokalitet og som accepterer de kulturelle forandringer, som sker indenfor forskellige grupper når de spredes geografisk. Denne teoretiske og metodologiske udvikling kan forhåbentlig være med til at kaste nyt lys over aspekter af transnationale og diasporiske grupper, som romaerne, og føre til en mere hensigtsmæssig behandling af disse i de samfund, de lever i, for på trods af globaliseringen kan disse grupper ikke kun anskues som transnationale, da de uanset hvad indgår i nationale projekter og afgrænses af nationale linjer.

3.3 Internationalt hegemoni - assimilering eller desintegration

Jonathan Friedman kobler det faldende hegemoni i verdenssystemet, som sker i takt med at vestens totale dominans er nedgående og indflydelsen fra andre dele af verden, især østen, er stærkt opadgående, til et behov for at dyrke mere rodfastede identitetskategorier som til eksempel nationalitet og etnicitet. Mens opadgående hegemoni skaber tilknytning til og assimilering i det moderne, nationale projekt, skaber nedadgående hegemoni på den anden side en søgen efter nye tilhørsforhold og desintegration, og hermed er diaspora blevet en betydelig måde at skabe identitet på (Friedman 2003: 8).

Man har desuden længe i international sammenhæng inddelt verdenssamfundet i et center-periferisystem, hvor centrum fra et vestligt perspektiv er den mest udviklede del af verdens lande og periferien den mindst udviklede. Tidligere blev det, at flytte sig til "centrum" anset som et forsøg på at stige i social status gennem assimilering i pågældende samfund. Kearney argumenterer dog for, at denne skarpe opdeling er blevet mere udflydende og har gjort plads til overlappende grænser (Kearney 1995: 549), også i symbolsk forstand, hvilket har givet plads til transnationale grupper,

som overskrider geografiske grænser.

Tendensen er efterhånden, og ifølge Friedmans ræsonnement som følge af den internationale magtfragmentering, at den store strøm af mennesker, som flytter sig rundt i den globaliserede verden beholder en symbolsk, socialt og økonomisk tilknytning til hjemlandet (Friedman 2003: 9). Antallet af oprindelige folkegrupper er steget støt gennem de seneste årtier som følge af en øget opmærksomhed på behovet for at gå tilbage til rødderne. Dette gør sig også gældende selvom man har levet hele sit liv som en del af et majoritetssamfund, og er ofte netop en reaktion på den underklassestatus, mange minoriteter har i samfundet. Selvom man måske ikke kan betegne romaer som en oprindelig folkegruppe, er det samme proces de går igennem.

3.4 Diaspora

Begrebet diaspora er en relativt ny måde at beskrive hvordan man som migrant kan leve som en del af en nation udenfor hjemlandet, og det er en identitetskategori, som er blevet meget relevant at tale om i forbindelse med globaliseringens på den ene side fragmenterende kraft som den internationale migration skaber og på den anden side den større tilknytning til nationer, som man kommer til at opleve som kontrast til den anderledeshed, man møder når man flytter sig rundt i verden.

Det er derfor et begreb, som kun indenfor en relativt nær fortid er blevet relevant at anvende på romaernes transnationale status. Især fordi man, hvis man kobler Friedmans ræsonnement om fallende hegemoni som grundlaget for et styrket fokus på national identitet til romaernes voksende bevidsthed om deres fælles identitet, kan tale om romaerne som en form for forestillet nationalt fællesskab.

James Clifford afviser diaspora som nødvendigvis betinget af et fælles, geografisk hjemland og en forestilling om at vende tilbage til dette når muligt. Han mener, at noget af det som kan være en primær sammenholdende erfaring for en diasporisk gruppe, er den anderledeshed og undertrykkelse, man møder fra sine omgivelser. Som han skriver; "... a shared, ongoing history of displacement, suffering, adaption, or resistance may be as important as the projection of a specific origin." (Clifford 1994: 306). At fastholde en diasporisk status er en måde at forene et folk med en fælles kulturel og national identitet på trods af at dette folk kan være spredt over landegrænser og løbende har delt sig i mindre undergrupper.

Som Clifford videre argumenterer, er diaspora karakteriseret ved, at man deler en følelse af ikke at blive accepteret af værtslandet (Clifford 1994: 304). Det ligger latent i denne form for transnatio-

nale identitet, at man enten ikke kan eller ikke vil integreres eller assimileres i værtslandet, og man derfor har et behov for at kunne karakterisere sig selv som tilhørende en anden national identitet. Romaernes generelle oplevelse af, at blive udstødt af majoritetssamfundet, og af mislykkede forsøg på assimilering, hvilket ofte har været deres førsteprioritet, udgør netop denne trang til at skabe et andet tilhørsforhold. Med globaliseringens muligheder for at vende blikket udad og skabe bånd på tværs af grænser, er det naturligvis nærliggende at opbygge et diasporisk fællesskab gennem en form for oprindelsesmyte og vigtigst af alt, gennem den kollektive oplevelse af udsathed og anderledeshed.

3.5 Nationalisme

En anden vigtig teoretisk ramme for at forstå romaernes udsathed i Danmark er den måde, danskerne kommunikerer nationalitet på. National diskurs, altså fremstillingen af det nationale projekt som en naturlig inddeling af mennesker og territorier, har en enorm vigtighed for hvordan vi giver mening til verden og til vores egne identiteter ved at definere egne tilhørsforhold som kontrast til det, vi ikke er. Det som bliver relevant at se på er, hvordan danskere anvender den nationale diskurs, både i medierne og i deres egen hverdag, til at underbygge visse politiske og kulturelle standpunkter.

Michael Billig sætter i *Banal Nationalism* fokus på nationalitet som en meget fleksibel kategori, og selvom national identitet for mange er givet og en helt naturlig del af det at være menneske, er det en identitet som udtrykkes på forskellige måder, afhængig af den situation, den anvendes i. På trods af dette er nationalitet ofte en kategori som har meget uflexible grænser, og er ekstremt ekskluderende i sit udtryk. At være en del af nationen indebærer ikke kun den politiske del af det at være statsborger. For at blive accepteret som en rigtig del af nationen kræver det ofte som minimum en kulturel samhørighed og, ikke mindst i et etnisk homogent land som Danmark, et udseende som ikke afviger for meget fra normen og et fejlfrit brug af det officielle sprog. Det som mange danskere vil pege på som definerende for det at være dansk er, at man deler et værdisæt. Det er svært at sætte ord på præcis hvad det indeholder, for det betyder naturligvis ikke, at alle danskere sætter pris på de samme ting eller lever det samme liv, men et eksempel kan være forestillingen om, at man er mest succesfuld, både som kvinde og som mand, hvis man har en god karriere, eller det kan være forestillingen om, at der ikke bør gøres forskel på mænd og kvinder på nogen områder. Det kan være svært for danskere med rødder i en anden kultur at leve op til disse, rimelig uflexible, værdier, som eksemplificeret senere i opgaven. Samtidig må man også sige, at medierne spiller en meget vigtig rolle i, hvordan nationalitet kommunikeres, og har en stærkt forenende kraft for samfundsborgerne.

Billig understreger, at den daglige reproduktion og kommunikation af nationalistiske tendenser ofte ikke anses som netop dette (Billig 1995: 17). Nationalisme symboliseres for de fleste af mere markante og patriotiske udtryk, og indbefatter ikke alle de små udtryk i hverdagen. Mens de nationalistiske tendenser måske er mest synligt gennem politikere, som spiller på "danskhed" som en strategi for at forhindre udlændige i at tage del i det politiske projekt som danskerne har opbygget, er nationalistiske markeringer en del af hverdagen, som man ofte ikke tænker meget over, men som ikke desto mindre er medvirkende til at opdele samfundet i "os" og "dem".

Nationalisme som ideologi er baseret på tanken om, at alle nationale grupper skal have deres egen geografiske nationalstat (Billig 1995: 24). I politisk forstand kan man først blive en rigtig nation med ret til selvbestemmelse og til at definere sig selv, når man har et specifikt område med geografiske grænser, og retfærdiggørelsen af nationalistiske og ekskluderende politiske agendaer bygger på ideen om, at det er rimeligt at vi har ret til at definere vores stat, da vi udgår fra, at alle andre har deres egen stat, som de har ret til at definere (Billig 1995: 24). Situationen for grupper uden nogen tilknytning til et decideret "hjemland", er derfor ofte meget svær, og i relation til, om romaerne nogensinde kan gennemføre et nationaliserende projekt uden egen nationalstat skal vi se nærmere på deres måde at identificere sig som en national gruppe senere.

3.6 Symbolsk og strukturel vold

Jonathan Friedman henviser til, at den forvirring som globaliseringens diffuse og udefinerbare kræfter skaber, medfører at symbolsk og strukturel vold anvendes for at genoprette en orden, som den kulturelle hybridisering har bragt i ubalance (Friedman 2003: 22f). Underforstået er, at man indenfor forskellige nationalstater spiller på nogle gruppers malplacering indenfor staten, og gennem marginalisering og måske fratagelse af rettigheder udøver hvad man kan betegne som en strukturel vold mod dem. Indvandrere bliver ofte gjort til syndebukke, og stereotyperne om dem reproduceres i en sådan grad, at det på et tidspunkt bliver accepteret at de er farlige, fundamentalistiske eller tyvagtige. Næsten alle de mest udsatte minoritetsgrupper har bestemte fordomme klistret på sig, og ved at samfundet insisterer på disse gruppers voldelighed i bogstavelig forstand, udøver det en anden, symbolsk, form for vold mod dem (Friedman 2003: 116). Man kan desuden pege på de vestlige landes universalistiske idé om, hvordan samfund bør udvikle sig gennem en moderniseringsproces som en grundlæggende faktor i den "os/dem"-dikotomi som har skabt en diskurs omkring ikke-vestlige dele af verden som underudviklede, et bias som Edward Said som bekendt har taget op og betegnet som orientalisme, og har gjort tilflyttere fra disse lande til underklasse i vesten. Det er her, man ser den strukturelle vold i det internationale system, og det er derfor blevet gjort til en meget relevant kategori med globaliseringen.

3.7 Orientalisme

I sin indflydelsesrige *Orientalism* kritiserer Said vestens kulturelle eksotisering af østen, som fra begyndelsen af koloniseringen har opdelt verden i en skarp dikotomi som man kan betegne som vest og øst, det civiliserede versus det uciviliserede eller som "os" mod "dem". Her udgår han fra østen som en vestlig konstruktion, en reproduktion af et sæt af karakteristika, som man i vesten er kommet til at forbinde med østen og dens indbyggere og kulturer. Man taler ofte om *othering*, den proces hvorigennem man skaber et "os" som kontrast til et "dem" og dermed definerer sig som gruppe ved at tage stilling til alt det man ikke er, som den primære faktor i identitetsskabelse. På et internationalt niveau kan man derfor anse *othering*-processen mellem østen og vesten som identitetsskabelse på den størst mulige skala. Det stereotypificerede billede, som derfor er blevet en fastgroet del af vestens opfattelse af østen, har derfor nogle uundgåelige implikationer for de mange, især mellemøstlige, indvandrere, som har slået sig ned i vestlige lande. Til eksempel er det ofte en del af debatten, at indvandrerne truer den vestlige civilisation og det dertilhørende demokrati fordi deres kultur strider mod disse idealer. Dette forestillede billede og den trussel, den stereotypificerede indvandrer udgør, er ligeledes anvendeligt på romaerne som minoritetsgruppe i det danske samfund, hvilket vil blive taget op i et senere afsnit.

3.8 Muted group theory

Teorien som antropologerne Shirley og Edwin Ardener har udarbejdet, er oprindeligt tænkt som et værktøj til at forstå kvinders tilbageholdne rolle indenfor mange samfund, hvilket har resulteret i et tydeligt maskulint bias indenfor antropologien. De har dog understreget anvendeligheden af den på andre grupper i samfundet, som i forholdet med den dominerende gruppe bliver usynliggjort og stemmeløs (Ardener 1978: 20). De fremherskende måder at udtrykke sig på indenfor samfundet følger et sæt dominante strukturer, og de ikke-dominerende grupper i samfundet må derfor følge den almene udtryksform for at få en stemme, og begrænses dermed i deres gennemslagskraft. Ardener eksemplificerer det hierarkiske forhold mellem den dominerende og de ikke-dominerende grupper ved, at stumheden og usynligheden hos sidstnævnte gruppe skyldes døvheden og blindheden hos førstnævnte gruppe (Ardener 1978: 20). Det skal dog understreges, at når ikke-dominerende grupper ikke bliver hørt, er det ikke nødvendigvis fordi de ikke taler, men fordi det, de siger ikke bliver tillagt nogen betydning, eller at de ikke udtrykker sig som de ville, hvis de havde haft et frit valg.

Ikke alle medlemmer af de indflydelsesløse grupper vil reagere på samme måde på majoritetssamfundets, eller den dominerende gruppes, diskursive restriktioner. Hvor nogle vil identificere sig med

den undertrykte rolle og måske så vidt som muligt vil undgå kontakt med den dominerende gruppe, vil andre forsøge sig med assimilering i denne eller med at tage stumheden på sig og undgå at udfordre de gennemgående strukturer.

3.9 Sammenfatning af teori

Valget af teori til denne opgave tager tydeligvis sit udgangspunkt i globaliseringen, og den medfølgende opblomstring af nationale identiteter som et vigtigt standpunkt for mennesker i en fragmenteret og hybridiseret verden, hvilket Friedman viser, og som en måde at forsvare geografiske grænser gennem et fokus på politisk og socialt fællesskab. Nye identitetskategorier gør det nødvendigt at skelne mellem de som er en del af de forestillede fællesskaber, som Benedict Anderson benævner nationer (Anderson 1983), og de som ekskluderes.

Det må dog samtidig understreges, at romaernes marginalisering ikke opstod med globaliseringen, men har rødder langt tilbage i de europæiske samfund, hvilket gør dem til en særskilt transnational gruppe at studere. Saida's orientalistiske teori sætter dette i perspektiv ved at fokusere på det konstruerede billede af østen i vestens øjne.

Man kan dog kun argumentere for, at deres transnationale status er blevet endnu mere fasttømret som følge af moderniseringen og den store migrationsstrøm, da det er faktorer, som har givet værktøjerne til at skabe identiteter ud fra en dislokeret status i verdenssamfundet, ifølge Kearney, i stedet for at udgå fra assimilering som den eneste strategi for migranter.

Teorien viser desuden, at selvom globaliseringen har faciliteret diasporiske identiteter, vil visse diasporiske grupper, især dem fra det internationale samfunds *periferi*, ofte begrænses af majoriteten og gøres til såkaldte *muted groups* og udsættes for en grad af strukturel vold.

4 - Romaer som *absolut other*

4.1 Hvad ligger i navnet?

Gennem fortællinger og myter omkring romaer som tyve og bedragerer, vil jeg argumentere for, at betegnelsen "sigøjner" i mange danskeres bevidsthed har manifesteret sig mere som et dækkende ord for småkriminelle udlændinge, hvis etniske baggrund er forholdsvis irrelevant, end for en decideret henvisning til folk med romabaggrund. Dette synliggøres i et debatindlæg på den danske avis Politikens hjemmeside, hvor temaet er romaernes underklassestatus i det danske samfund (Tarek 2012). Den generelle holdning hos de, som har kommenteret artiklen er, at romaernes marginalisering ikke er et tegn på fordomme fra resten af samfundet, men udelukkende er baseret på erfaringer med romaer som stjæler. En læser skriver i en kommentar:

Jeg ved ikke om det kun er mig der har det sådan, men jeg sætter på ingen måder lighedstegn mellem "romaer" og "sigøjnere". Roma er (i mit hoved, i hvert fald) en etnicitet mens "sigøjner" er en profession.

En anden læser ytrer en meget lignende holdning. Vedkommende kommenterer den kritik, som blev adresseret indledningsvis i denne opgave, af at posere med pantflasker på Roskildefestival af indsamlerne blev påklistret skilte med "No fucking gypsies" og "Dear Gypsy – we bite", med reference til, at romaer køber billetter til festivalen for at samle tomme flasker og tjene på panten. Læseren er utilfreds med, at romaerne efter sigende tager fyldte flaskeposer som andre har samlet. Til dette knyttes kommentaren, at "... personen der gør dette er uanset race og statsborgerskab (i mine øjne) en sigøjner."

Kommentarer som disse viser, at sigøjnere og romaer ikke nødvendigvis anses for at være det samme. De viser dog også, at ordet "sigøjner" trods alt stadig er møntet på romaer, eller andre indvandrere som udseende- og livsstilmæssigt kunne gå for at være roma, i hvert fald ud fra den gængse opfattelse af, hvad det vil sige at være roma, som blandt andet indbefatter stereotyper som fattig og tyvagtig. Det dækker dog også over et forsøg på at retfærdiggøre retorikken om romaer, eller "sigøjnere", med, at brugen af ordet ikke er en diskrimination af en etnisk gruppe, men derimod knyttet til en livsstil, som i teorien er uafhængig af nationalitet.

Et andet eksempel på samme udsagn er en sag, som udspillede sig for nogle år siden, da nogle af fodboldklubben FC Københavns tilhængere til en kamp mod lokalrivalerne havde medbragt et stort banner med teksten "Sigøjnere stjæler med arme og ben - men aldrig har I været pænere" (Ritzau 2006). Budskabet var rettet mod modstanderholdets tilhængere, som i flere situationer er blevet kaldt "sigøjnere" af FC Københavns fans, med henvisning til, at de stjæler (i fodboldterminologi).

Ud over at bidrage til at styrke fordommene om romaer, er det også et budskab som understreger tendensen til, at bruge ordet "sigøjner" som et generelt dækkende begreb for nogen, som stjæler. Det kan være svært for den almene borger at adskille de nedsættende betegnelser fra de politisk korrekte, når medierne ikke går forrest med retningslinjer for, hvad som er acceptabelt og hvad som ikke er. En overskrift fra Lokalavisen Helsingørs hjemmeside lyder at "sigøjner-familie ville platte sig til campingplads og færge", og går man ind på denne artikel, får man foreslået omkring 10 relaterede artikler, alle sammen omhandlende "sigøjnere" som er blevet pågrebet for småkriminalitet i kommunen. Spørgsmålet er, om reaktionen havde været den samme fra medierne, hvis der havde været tale om etniske danskere som centrum i samme sager. Desuden er det bemærkelsesværdigt, at lokalavisen i lige netop den by som har landets største koncentration af romaer tyer til så generaliserende måder at beskrive denne gruppe på. Søger man på avisens hjemmeside på henholdsvis "roma" og "sigøjner" får man et klart overtal af artikler i sidstnævnte kategori, og samtlige artikler omhandler sager om romaer involveret i kriminalitet eller upassende adfærd³.

Omvendt mener nogle, at roma ligeledes er blevet et nedsættende ord, og man må konkludere, at uanset hvilken term man benytter til at beskrive denne folkegruppe, vil den blive associeret med negative værdier så længe de mennesker, som går ind under betegnelsen er udsat for stereotyper og ligeledes negative associationer fra samfundet. En væsentlig mere normaliseret social status for romaer går derfor nødvendigvis forud for vedtagelsen af en neutral betegnelse af gruppen.

Der kan selvfølgelig være et problem i, at bruge betegnelsen roma om alle, som historisk er blevet anset for at tilhøre denne etniske gruppe, hvad enten man betegner den som sigøjnere, rejsende eller romaer, i og med at mange subgrupper slet ikke anser sig selv for at være en del af denne. Det er naturligvis en nødvendighed, at disse subgrupper får lov at definere sig selv, og ikke bliver en tvungen del af én stor romagrube. Romaer identificerer sig, som indenfor alle andre folkegrupper, forskelligt. Når man er en del af en ekstremt marginaliseret gruppe, kan det være en naturlig form for forsvarsmekanisme for medlemmerne at identificere sig stærkt med denne udsatte rolle og de betegnelser, der bliver brugt om den af andre i samfundet. En lignende tendens har man set blandt sorte i USA, som historisk har været en meget forfulgt gruppe, og som har udviklet en stærk offeridentitet, hvor en del af symbolismen ligger i måden at betegne sig selv som "niggers", mens det for andre samfundsborgere uden for denne kategori, og især hvide, som var, og i høj grad stadig er, de mest magtfulde i samfundet, er uacceptabelt og racistisk at bruge samme ord.

Samtidig lægger andre romaer meget stor vægt på, at de ikke er sigøjnere i den forstand at de stjæler og lever et nomadisk liv, men at disse dog findes. Det er vigtigt for dem at understrege, at dette er de "oprindelige sigøjnere", og at de lever et beskidt og uhygiejnisk liv i og med at de er

³ Se link til Helsingør Lokalavis' database, side 8

omrejsende og at de har en anderledes mentalitet og kultur, men at de ikke selv vil sammenlignes med denne kategori, denne undergruppe af romaer (Eren 2007: 45).

Mange danske romaer har som konsekvens af samfundets fordomme helt valgt at undgå at bruge "roma" eller "sigøjner" til at beskrive sig selv. Det er en kategori som har negative konnotationer i samfundet, og de fordomme som knyttes dertil er ikke nogen, man gerne vil associeres med. Det vil jeg komme yderligere ind på i næste afsnit.

4.2 Minoritet i majoritetssamfundet

4.2.1 Roma eller gadjo?

Thomas Hylland Eriksens begreb *negotiating identity* dækker over, at der i mødet med majoritetsskulturen er en tendens hos minoritetsgrupper til at neddæmpe deres etniske identitet og i stedet påtage sig dele af majoritetsidentiteten for at passe ind. Identitet er en flydende og fleksibel kategori, som man kan benytte forskelligt i forskellige situationer. For mange romaer i Danmark, såvel som i andre lande, har deres etnicitet været omgærdet af så mange fordomme, at nogle har valgt simpelthen at udelade den del af deres identitet og i stedet fokuseret på den nationale baggrund, som de eller deres familie har. Som nævnt i teoriafsnittet om nationalisme, er national identitet blevet en af de mest håndgribelige identitetskategorier i moderne samfund, og da mange romaer er født i Serbien eller Jugoslavien selvom de, da de boede der måske ikke blev anset af majoritetsbefolkningen eller staten som "rigtige" borgere i pågældende land, er dette en identitetskategori, de kan vende sig mod som alternativ til den etniske identitet.

Romaerne har selv et ord for ikke-roma: *gadjo* (Fosztó 2003: 103) eller *gorgio* (Okely 1975: 55), som er en betegnelse for alle udenfor romasamfundet. Denne kategori bruges altså om alle, som afviger fra romaernes måde at karakterisere sig selv på, og når de for at skjule deres baggrund bruger en anden identitet, som for eksempel jugoslav eller serber, kan man argumentere for, at det er for at fremstå som *gadjo*, og dermed som værende af højere status i det sociale hierarki i resten af samfundets øjne. Det er altså en anerkendelse af, at det ikke er deres egentlige, eller i hvert fald primære identitet, at det er en de påtager sig for at undgå de negative konnotationer, som kategorien roma har. Dette viser, at deres identitetsbegreb er forholdsvist sort/hvidt. Selvom de til- og fravælger forskellige etniciteter alt efter den sociale situation, er deres identitetsopfattelse tilsyneladende ikke fleksibel nok til at inkludere flere forskellige nationaliteter eller etniciteter på samme tid, således at man både kan være roma og serber på samme tid, man er enten roma eller *gadjo*. I relationen med de nærmeste omgivelser er man roma, og i majoritetssamfundet er man jugoslav

eller serber. Mens man selvfølgelig ikke kan konkludere, at alle romaer identificerer sig på denne måde, ville det være naturligt at antage at de fleste ikke føler stærke, følelsesmæssige bånd til majoritetens nationale identitet, hvad enten det er som serber eller dansker, da romaerne sjældent har oplevet en inklusionsvilje fra resten af samfundet.

Måden at anvende gadjo-identiteten viser sig også i den danske diskurs. Flere romaer i Helsingør kommune har udtrykt, at de føler sig udstillet og adskilt fra resten af samfundet gennem de tiltag, kommunen har lavet for romaer. En siger i et interview med Politiken:

“Her i Helsingør spørger de altid om det. ‘Er du sigøjner?’. Jeg siger, at det ikke kommer dem ved. ‘Jeg er Jugoslav’, siger jeg og viser dem mit pas. ‘Står der nogen steder, at jeg er sigøjner’, spørger jeg.” (Fenger-Grøndahl 2006, 1).

Dette viser, hvordan diskrimineringen og forskelsbehandlingen i forhold til andre minoritetsgrupper får mange romaer til at nægte deres baggrund, og i stedet tillægge sig en anden, national, identitet. Eksponeringen af enkelte minoritetsgrupper i samfundet kan desuden kobles til Friedmans udsagn om, at man gennem en negativ særbehandling udøver en strukturel og symbolsk vold mod dem. Selvom mange romaer bliver stemplet som sigøjnere eller romaer baseret på deres livsstil som følge af deres sociale og økonomiske eksklusion eller, som i Helsingør kommune, på baggrund af for eksempel deres navne (ibid.), giver det romaerne mulighed for at tilvælge en gadjo-identitet, at de er registreret i og har pas fra en anden nationalstat så længe roma ikke er en anerkendt nationalitet.

4.2.2 Assimilering eller multikulturalisme

Thomas Hylland Eriksen identificerer tre hovedstrategier fra statens side som kan anvendes på etniske minoriteter i samfundet. De går henholdsvis ud på assimilering, dominering/segregation, og at adoptere en multikulturel ideologi (Hylland Eriksen 1994: 149). For at sætte disse tre strategier i perspektiv, kan man pege på Sverige som et land hvor den multikulturelle ideologi er dominerende. Her er romaerne anerkendt som et nationalt mindretal, hvilket betyder, at deres rettigheder som borgere skal tilgodeses. I Danmark forventer man i højere grad assimilering, men har stadig ikke formået at acceptere “danskheden” hos de romaer, som forsøger at integrere sig. Sådan er det også tit blandt andre minoriteter, selvom man i langt højere grad har accepteret, at især mellemstlige indvandrere kan leve efter danske værdier og være en del af det nationale projekt. Der er ikke samme tradition for kulturel diversitet i Danmark som i for eksempel et land som USA, hvor stort set alle er etniske hybrider, og ofte dyrker deres rødder meget. I Danmark tillades der kun i sjældne tilfælde dobbelt statsborgerskab, og dette fører ofte til en “enten eller” tilgang til national

identitet. Danskhed opnås især ved at tage visse værdier og traditioner til sig, som opfattes som og kommunikeres i samfundet som typisk danske.

Opfattelsen af indvandrere som en trussel mod "danskheden" er noget, som ofte reproduceres i det danske samfund og i de nationale medier. Eksempelvis viser en artikel fra Berlingske Tidende med overskriften ""Danskere" bliver en minoritet i Danmark", at medierne medvirker til at dyrke denne frygt ved at skrive, at de etniske danskere snart bliver en minoritet i "deres eget land". Selvom danskerne også har en forestilling om en fælles oprindelse er det danske folk, underforstået alle dem som opfattes som de "oprindelige danskere", i forvejen sammensat af mennesker fra mange forskellige områder fra før nationalstaten blev den primære afgrænsning og identificeringskategori, men til trods for dette er der en tendens til at tænke på nationalstaten som noget gammelt, oprindeligt og naturligt, og ikke som en moderne konstruktion.

En læser understreger dette i en kommentar til en artikel med holdningen, at danskerne "ikke længere er herrer i eget hus" og at de indvandrere, som ikke har arbejde og ikke bidrager økonomisk til samfundet skal smides ud så Danmark igen kan blive "Danmark for danskerne" (Svensson og Rebouh 2011).

4.2.3 Periferien i centrum

Kearney betegner migrationen fra såkaldte periferilande til vestlige lande som "peripheralization of the core" (Kearney 1995: 554), en udvikling som sker når de binære modsætninger mødes og på mange måder også fusionerer når tilflyttere fra periferien holder fast i deres kulturelle kapital. Romaer er en af mange minoritetsgrupper, som lever i det danske samfund som tilrejsende fra periferien, og i samfundsdebatten er der mange måder at kategorisere de forskellige indvandrergupper. En af de væsentligste forskelle er på den ene side indvandrere fra dårligere stillede lande, fra periferien i verdenssamfundet, som man antager er taget til landet i håb om bedre muligheder og som ofte af etniske danskere beskyldes for at udnytte velfærdssystemet, og på den anden side ressourcestærke indvandrere fra andre såkaldte centrumlande, som staten ofte tager imod med kyskhånd, da de bidrager til samfundet med ideer og udvikling.

I Danmark er romaerne den gruppe som måske stikker mest ud i sin materielle fattigdom og i et samfund som Danmark, hvor man ikke er vant til at blive konfronteret med en sådan fattigdom, og hvor mange er af den opfattelse, at hvis man er hjemløs er det ens egen skyld, for alle har mulighed for et sted at bo, er det svært at integrere grupper med en så anderledes virkelighed og livsstil. I stedet for at tage ansvar for i det mindste en del af fattigdomsproblemet er det derfor let at sende

det videre, og sende disse grupper ud af landet. Det er ikke usædvanligt at støde på argumentet, at romaer simpelthen ikke vil integrere sig i samfundet, som en grund til, at de ikke hører til i Danmark. Som en skoleinspektør fra Helsingør, som har været ansvarlig for flere af kommunens romaklasser siger: "Jeg tror ikke på, at det er muligt at integrere dem. De er simpelthen for specielle i deres egenart og i deres kultur" (Informations Webredaktion 2002).

I en kommentar til en artikel skriver en læser desuden at:

Mange steder i Østeuropa har man i hundredevis af år vidst at romaerne ernærer sig ved hjælp af en blanding af gøgl og tyveri. Og desuden, at de som gruppe bevidst har undladt at integrere sig i det omgivende samfund, eftersom de ønsker at bevare deres oprindelige nomade kultur (Madsen 2010).

Romaers livsstil anses ofte som en kontrast til det moderne, kapitalistiske samfund (Petrova 2004), og i globaliseringsprocessen har "centrums" hegemoni betydet, at ikke-kapitalistiske livsstile anses som underudviklede (Kearney 1995: 553). Romaernes marginalisering, i Danmark såvel som internationalt, har altid været dækket ind under defensive forklaringer fra staten og fra resten af samfundet. Udgangspunktet for dette har været romaernes nomadeagtige liv, som forhindrede staten i, at få gavn af dem. Senere er hovedargumenterne for, hvorfor romaerne ikke passer ind i samfundet, at de simpelthen ikke vil integrere sig, og at de er tyvagtige og dovne af natur. Igen kan man vel sige, at det dækker over en forestilling om, at romaerne ikke giver noget tilbage til samfundet, og at deres livsstil samtidig er for stor en kontrast til majoritetsbefolkningens. Deres værdier lever ikke op til resten af samfundets, og det gør det svært at acceptere dem som gruppe. Der hersker en enighed om, at man skal leve efter den kapitalistiske ideologi, have fuldtidsjob, fast indtjening, opsparing og økonomisk sikkerhed. Ideen om, at romaer lever fra hånden til munden og er tilfredse med småjobs, som kan give dem nok til dagen og at man derefter kan bekymre sig om dagen i morgen, går derfor stærkt imod de fleste danskeres grundprincipper og værdier og er ikke socialt acceptabel. Det afspejles også i forargelsen og forundringen over, at en romafamilie fra Helsingør for nylig blev spottet kørende i en Lamborghini, for hvor mon de havde pengene fra? (Klougart 2010).

Det gennemgående udsagn, at romaers marginalisering ofte ses som et resultat af en manglende vilje til integration adresseres i Diasporas. Her argumenterer Clifford for, at diasporiske folk som ikke har et decideret hjemland, og som derfor bliver udefinerbare for majoritetsbefolkningen i og med, at de ofte ikke har en stærk national identitet, ikke bare uden videre er i stand til at tilpasse sig majoritetsbefolkningen og dens nationale fællesskab: "Peoples whose sense of identity is centrally defined by collective histories of displacement and violent loss cannot be 'cured' by merging into

a new national community. This is especially true when they are the victims of ungoing, structural prejudice" (Clifford 1994: 307).

4.2.4 Positiv særbehandling?

Der har for nylig været et relativt stort fokus i nogle af de danske medier på de såkaldte romaklasser som Helsingør Kommune har opretholdt gennem en lang årrække. Fokus kom især efter klasserne blev underkendt af Klagekomiteen for Etnisk Ligebehandling og betegnet som ulovlige, da man ifølge folkeskoleloven ikke må adskille elever på det grundlag, som Helsingør Kommune gjorde (Fenger-Grøndahl 2006, 1). En skoleleder fra en af pågældende skoler melder sig i et radio-interview uforstående overfor kritikken af klasserne. Han mener, at de udelukkende blev oprettet for elevernes egen skyld, da man havde erfaringer med, at de havde det svært i skolen, og ofte ikke dukkede op, og at man derfor ville skabe et trygt miljø for dem. For ham at se er romaernes adfærd og vanskeligheder med at integrere sig kulturelt betinget, og kan ikke bare forklares som sociale tilfælde. Han mener at det er et stolt folk, som vil sig selv, og ikke føler behov for eller lyst til integration (Danmarks Radio 2012).

I en artikel i Politiken beskriver han romaernes kulturelle anderledeshed således:

Vi har et stort koncentrat af tyrkiske børn fra ländistrikterne, og jeg synes, at de tyrkiske og til dels de arabiske børn har en evne i forhold til sigøjnerne, de kan sætte sig nogle mål. Sigøjnerne har den der grønslændermentalitet "nå, i morgen, skide være med det, for det er lige nu og her, det handler om" (Fenger-Grøndahl 2006, 1).

Det er tydeligt, at denne holdning er gennemsyret af de stereotyper som omgærder romaer, og ikke nok med det er det en meget kontroversiel udtalelse og et kontroversielt brug af ord fra én, som har med denne gruppe at gøre. Det er ganske bemærkelsesværdigt, at denne retorik og manglende forståelse for børnenes virkelige behov for at føle sig som en del af samfundet og for ikke at blive peget ud som anderledes åbenbart er dominerende i en kommune som burde have stor erfaring med romaernes baggrund.

I samme artikel påpeger skolelederen desuden, at romaklasserne skal ses som en positiv særbehandling, en service til en gruppe børn, som har problemer i skolen, og som derfor får forbedrede muligheder for at komme på ret kurs i mindre klasser med flere lærere per elev. Eleverne virker dog generelt ikke til at være synderligt tilfredse med denne ordning. En tidligere elev fortæller i et interview:

Det begynder i skolen - med sigøjnerklasserne. Der får vi at vide, at vi ikke har en chance, at vi aldrig får et arbejde. Derfra kan vi så komme over på bistandskontoret, hvor vi også bliver adskilt fra de andre. Så kommer vi i aktivering, og det kan vi som regel ikke klare, fordi vi ikke har haft en ordentlig skolegang. Så ender nogle på førtidspension, og så kan de lige så godt købe deres egen kiste - hvis de har råd (ibid.).

Erfaringen fra andre, især Østeuropæiske, lande med isolering af romaer fra de andre børn i skolesystemet er, at man ifølge eksperter er ved at tabe en hel generation af romaer, fordi de ikke bliver stimuleret gennem interaktion med majoritetssamfundets børn, og ikke får en ligeså god uddannelse som deres forældre, som blev tvunget gennem uddannelsessystemet og forsøgt assimileret på denne måde (Danmarks Radio 2012). Tendensen er den samme i Danmark, hvor en undersøgelse blandt andet har vist, at mange af de unge som er født i Danmark og har gået i romaklasserne læser og skriver dårligere end den første generation, som kom til landet (Fenger-Grøndahl 2006, 1). Med udgangspunkt i dette, kan man argumentere for det positive i, at et forbud mod at adskille romabørn fra andre børn i Helsingør er trådt i kraft. Den bedste måde for børn af en anden etnisk herkomst at blive integrerede i samfundet er ikke at gå i specialklasser, som sætter endnu tykkere streg under deres anderledeshed, og som desuden er en form for strukturel vold mod de børn, som mod deres vilje isoleres fra majoriteten, men at færdes omkring alle andre børn, og dermed helt fra barnsben lære at begå sig i samfundet.

Uanset hvor positive de implicerede skoleledere og offentlig ansatte i Helsingør Kommune synes at tiltagene for romaerne i kommunen har været, kan der ikke herske nogen tvivl om, at en faktor i adskillelsen af romabørn fra resten af børnene i skolerne har været, som en rapport fra kommunen i 1997 skriver, at "... beskytte de andre klasser og skoleelever, ved at stuve de adfærdsvanskelige sigøjnerbørn væk og holde dem ude fra indflydelse hos de velfungerende elever." (ibid.). Det er et eksempel på, hvordan diskriminationen af romaerne som gruppe gemmes væk bag forklaringer om, at de gives muligheder for at integrere sig og trives i samfundet, men at de ikke selv udnytter deres muligheder

4.2.5 Retfærdiggørelse af stereotyper

Det er bemærkelsesværdigt, hvordan læsere som kommenterer artikler omhandlende romaer, og mange samfundsborgere generelt, retfærdiggør et had til romaer baseret på deres tilstedeværelse ved koncerter, festivaler og andre udendørs arrangementer, hvor de samler flasker for at tjene lidt på panten. Mange udtrykker foragt over for flaskesamlernes iver, og mener, at det er tyveri at tage øldåser med bundsjatter før de er drukket færdig. En skriver blandt andet som svar på artiklen

Romaerne er den nye underklasse i Danmark om romaernes tilstedeværelse på festivaler og til gadefester:

... det jeg ser nu er større eller mindre flokke af sigøjnere der driver rundt mellem folk og hælder halvfulde øl ud, tager dem uden at få lov og i det hele taget lever perfekt op til alle de fordomme folk har omkring sigøjnere. (Omar 2012)

Læseren argumenterer videre, at siden romaernes flasketyverier ikke er et særsyn, kan man ikke blive ved med at have tålmodighed med en gruppe som ikke har "almindelig respekt for folks ting" og som åbenbart kommer fra et sted hvor "god opførsel ikke er normalt". Han giver samtidig udtryk for en stor utilfredsfred med at romaerne kommer til Danmark udelukkende for at udnytte systemet, og med at de frarøver ham hans "få bistsandskroner som er blevet brugt til et par øl en fredag aften og som bliver tømt eller stjålet før jeg kan nå at drikke dem" (ibid.).

Andre læsere udviser samme indignation over romaernes flasketyverier, og man kan måske sige, at der burde være en bagatelgrænse for, hvilke situationer man slår ned på og fremhæver som kriminalitet, men det er samtidig en måde for majoritetsbefolkningen at fastholde de fordomme, man har om indvandrere. Det er som at sige "hvad sagde jeg", for at retfærdiggøre stereotyperne som knyttes til forskellige minoritetsgrupper. Jeg vil argumentere for, at mange danskerne er af den overbevisning, at de ikke er fremmedfjendske og fordomsfulde af natur, men at de dovne indvandre-re, som kommer til for at udnytte systemet, gør det svært for dem at bevare tilliden. Man vil også gerne fastholde forestillingen om, at danskerne som individer og som samfund har arbejdet hårdt for at opbygge et sundt vækstsamfund, og at man derfor reagerer på, når nogen udefra kommer og vil have del i dette projekt.

En kommentar fra samme artikel slår fast, at et godt ry er noget man skal gøre sig fortjent til, og at romaerne derfor selv er skyld i deres sociale status. Den bygger ikke på fordomme men på erfaring. En anden påpeger, at deres underklassestatus skyldes at "99 % procent af dem er blevet arresteret for ulovligheder, den sidste 1% er under 5 måneder gamle"

Et åbenlyst problem med, at danske romaer ikke er en anerkendt minoritet og derfor ikke registreres er, som vi ser her, at folk bygger deres fordomme på de, som kommer i problemer og er dømt for kriminalitet. De veluddannede og velintegrerede romaer som der trods alt findes mange af, oplyser ofte ikke om deres baggrund, og derfor hører man ikke deres historier og får et kontrasterende perspektiv. En effekt af dette er, at mange anser de romaer som har klaret sig godt som undtagelser fra normen. De har opnået noget i samfundet på trods af deres forudsætninger.

Biljana Muncan, en dansk roma som blev opdraget til at være stolt af sine kulturelle rødder, men samtidig blev opfordret af sine forældre til ikke at fortælle andre om dem, da hun så ikke ville få de samme muligheder, fortæller i et interview med Danmarks Radio, at det er svært for romaer i Danmark ikke at have noget i samfundet man kan spejle sig i, nogen forbilleder som kunne give dem lyst til at stå ved at være roma. Selv kan hun ikke genkende billedet som samfundet tegner af romaer, men valgte først som voksen, og som veluddannet, at åbne op om sin romabaggrund. (Danmarks Radio 2014)

I det danske samfund er det ikke usædvanligt at støde på udsagnet "jeg er ikke racist, men..", ofte efterfulgt af en eller anden form for retfærdiggørelse af, at indvandrere ikke skal gives for lang snor, for hvis de stjæler, hvis de ikke bidrager til samfundet på lige fod med alle andre eller hvis de ikke opfører sig i overensstemmelse med samfundsnormen, så skal de heller ikke forvente at blive accepterede som borgere. Et eksempel på dette udsagn er en kommentar knyttet til avisartiklen Kriminel sigøjnerfamilie har kostet 74 mio. kr., hvor en ytring om, at kriminelle indvandrere bør smides ud af landet forsvares med, at "Dette har ikke noget som helst med racisme at gøre. Dette er et spørgsmål om ikke at kunne lide forbrydere!".

Billig eksemplificerer, hvordan man i vesten lægger stor vægt på "vores" tolerance kontra "deres" intolerance. Man vil gerne bevare en forestilling om, at de vestlige demokratier er rummelige og fordomsfrie, men at immigranterne, især østfra, udfordrer denne tolerance med deres uhæderlighed (Billig 1995: 82). Der er mange måder at forsøge at fralægge sig ansvaret for indvandrernes marginalisering ved at bruge en stærk retorik i samfundsdiskursen. Ofte involverer det et billede af indvandrere østfra som uærlige og dovne, en forestilling som er blevet adresseret og kritiseret skarpt af Edward Said.

4.3 Os og dem

"Vi kan takke alle jer ikke-romaer for vores stærke identitet, vores sammenhold og vores eksistens som folk" (Fenger-Grøndahl 2006: 14). Sådan siger en ung romakvinde i en samtale med bogens forfattere. Denne kommentar tydeliggør, hvordan romaerne i høj grad har skabt deres kollektive identitet, hvis man kan generalisere og sige at de besidder en sådan, på baggrund af et ydre pres. Den betoner samtidig oplevelsen af fællesskab som en konsekvens af majoritetssamfundets måde at konstruere et eksotiseret billede af visse indvandrergupper som fundamentalt anderledes, som Sids orientalistiske teori viser. På baggrund af dette vil jeg argumentere for, at romaerne som gruppe udgør en *absolut other* i det danske samfund, og opfattes som uforenelig med danske værdier, hvormed de udfylder en plads, som tidligere var forbeholdt muslimske indvandrere. Sid-

stnævnte gruppe har dog gennem de seneste årtier udgjort så stor en del af samfundsdiskursen omkring indvandring, at forholdet til den på mange måder er blevet afmystificeret og normaliseret. Vi har set på én form for strategi blandt danske romaer, som slet og ret går ud på så vidt som muligt at skjule sin identitet for at undgå samfundets fordomme og for at have bedre muligheder for integration. En anden tendens er, at stigmatiseringen og livet som den evige underklasse fører til, at romaerne skaber en offeridentitet hvor man laver sine egne regler fordi man alligevel ikke har noget at gøre med samfundet, eller ikke accepteres af det. Med henvisning til Ardeners *muted group theory* kan man sige, at romaerne i Danmark deler en status som ikke-dominerende gruppe, men at individuelle oplevelser og muligheder præger hvordan man reagerer på denne rolle i samfundet.

I radioprogrammet *Horisont* lægges der vægt på, at romaerne har været forfulgt og udelukket så længe i det danske samfund, at de har udviklet en ekstrem form for *othering* for på en måde at beskytte sig selv fra majoritetssamfundet og skabe deres egne regler som kan give mening for dem som gruppe. Dette betyder, at en boglig skolegang måske ikke har samme høje prioritet fordi man ved, at en uddannelse ofte ikke vil føre nogen muligheder med sig, og at man måske ikke nødvendigvis har samme tankegang når det gælder småtyverier, fordi man alligevel ikke har nogen moralske forpligtelser overfor andre borgere, som modtager flere privilegier og goder og generelt er bedre stillede end romaerne. Det er en gruppe som gennem generationer har fået oplevelsen af at blive behandlet dårligt af majoritetssamfundet, og som derfor har udviklet en ligegyldighed overfor det. Dette er selvfølgelig en generalisering, som ikke skal anses som den gængse opfattelse blandt romaer i Danmark. Der er trods alt mange, som har et, efter samfundsnormerne, normalt job og er økonomisk godt stillede. Det er udelukkende for at forklare, hvilke handlingsmønstre, som kan ligge bag nogle romaers behov for at ekskludere sig selv fra samfundet.

Uden på nogen måde at ville drage upassende paralleller, vil jeg mene, at man her kan tage Robert Bogdans *Freak Show* i betragtning som en relevant sammenligning. Den ser nærmere på en på én gang marginaliseret og eksotiseret gruppe i samfundet, de som op gennem 1800 og 1900-tallet arbejdede som gøglere og i cirkus grundet enten bemærkelsesværdige fysiske handicap eller attributter eller et eksotisk og fremmed udseende, og viser hvordan denne gruppe på baggrund af udelukkelsen og fremmedgørelsen fra samfundet laver deres egne moralske regler. Her skriver Bogdan, at de såkaldte *freaks* ikke er født som sådan, men socialt konstruerede som anormaliteter (Bogdan 1988: 3). Det samme kan man sige, gør sig gældende for socialt udsatte minoriteter, heriblandt romaerne i det danske samfund, og som reaktion på den udstødte rolle, vil en strategi være, at isolere sig fra majoriteten og dens regler og forventninger.

For at bruge Victor Turners terminologi, kan man sige, at romaer i Danmark befinder sig i et kon-

stant liminalstadiet, et *betwixt and between*. Turner bruger betegnelsen til at beskrive individer, som ikke tilhører det samfund, de før var en del af, men heller ikke er blevet integreret i deres nuværende samfund (Turner 1967: 93ff). Langt de fleste danske romaer er kommet til fra østeuropæiske lande, hvor de aldrig blev anset for at være rigtige borgere, og i Danmark har de mildt sagt heller ikke let ved at blive integrerede i samfundet. Som eksempel på romaernes ligeledes lave anseelse i østeuropæiske lande kan man tage et indlæg fra en læser på en artikel om en "kriminell sigøjnerfamilie" som stammer fra Kroatien:

de har ingen ret til at sammenlignes med Kroatien, den eneste grund til at de er 'kroatere' er den samme grund til at de kom til Danmark. De vandrer rundt i verden og laver kaos, dumme sigøjnere! (Svensson og Rebouh 2011).

Det kan diskuteres, hvorvidt romaerne allerede ved ankomsten til Danmark havde en tendens til at isolere sig fra majoritetssamfundet eller om det er en følge af, at leve i samfundet og oplevelsen af mislykket integration. Her er det selvfølgelig vigtigt at understrege, at der kan være lige så mange forskellige grunde til gruppens *otherness* som der er måder at håndtere samfundets stereotyper på. Antropologen Judith Okely mener, at romaernes isolation bunder i en opfattelse af gorgios som urene, hvorfor romaerne helst ikke interagerer for meget med dem (Okely 1975: 55). Andre, derimod, understreger, at romaer ofte skelner internt mellem medlemmer af den etniske gruppe, og ikke nødvendigvis føler sig som tilhørende én stor kollektiv identitet. Som Eren i sin afhandling citerer en af sine kilder, en dansk roma, for at sige om Kosovo-romaer:

You know, they are the original 'Gypsies', they travel a lot but they are dirty. We are cleaner than them. So I do not want my daughter to marry a man among these Gypsies. I prefer a Turkish man but I do not prefer them. They have a different culture, a different mentality. (Eren 2007: 45).

Ifølge dette ræsonnement er det ikke alle romaer, som skelner så klart mellem roma og gadjo som modstridende kategorier, men renhed spiller tilsyneladende en vigtig rolle i mange romaers basale værdigrundlag.

4.4 National identitet - etableringen af en romanation som løsning?

Da der i 1971 blev oprettet en såkaldt *World Romani Congress* og med den ligeledes en international romaunion (IRU), var det første skridt mod en centralisering af romaanslignende med eta-

bleringen af forskellige kommissioner for blandt andet sociale forhold, kultur og en standardisering af romaernes sprog, romani (Fosztó 2003: 112). Med dette fulgte, at romaerne som et samlet folk fik eget flag og egen hymne, nationalsymboler som alle fungerer som et samlingspunkt for romaerne som transnational gruppe og som understreger at de føler sig som et folk, en nation. Som argumenteret tidligere i opgaven er det dog ikke alle romaer som føler sig som en del af én stor samlet gruppe, og i dette afsnit diskuteres det, hvilke implikationer oprettelsen af en romanation potentielt ville have.

Eren citerer i sin opgave flere af sine kilder for at sige, at de ikke ved noget om deres, eller romaerne som folks, oprindelse og rødder (Eren 2007: 43). Man kan måske spørge sig selv, om romaernes nationale projekt er noget som er startet med globaliseringen, og er en følge af et fornyet behov for at kunne karakterisere sig selv som tilhørende en egen, diasporisk, gruppe, som Clifford pointerer. Taget i betragtning hvor meget national identitet er kommet til at betyde i en fragmenteret verden, er det ikke mærkeligt, at minoritetsgrupper føler en trang til også selv at være knyttet sammen af en fælles oprindelsesideologi og et fælles projekt. Petrova argumenterer for det samme når hun skriver:

Leaving aside the non-Romani Gypsies, the Roma themselves do not (yet) make up a homogeneous ethnic group ... But in the last decade, as was noted, we have been witnessing a process of historic and political consolidation of a unifying Romani identity (Petrova 2004).

Hylland Eriksen beskriver under begrebet ethnogenesis hvordan minoritetsgrupper hellere vil være kulturbærende og udvikle en myte om deres kultur og traditioner end at tilhøre den laveste samfundsklasse. Det indebærer, at medlemmerne går kollektivt sammen om at være en etnicitet, hvilket de måske ikke har følt sig som før, og genopfinder og definerer en fælles kultur (Hylland Eriksen 1994: 156). Som man kan se i Erens interview, har romaerne ikke en decideret oprindelsesideologi eller en tradition for at holde fast i deres rødder. Det er noget, som er blevet udviklet fordi der har været behov for det som et led i en politisk og social positionering både på transnationalt og nationalt niveau.

Selvom romaerne som minoritet endnu ikke har formået at frigøre sig fra deres underklassestatus i nogen af de samfund, de lever i, er markeringen af deres fælles nationalitet et led i en strategi for at gøre opmærksom på deres historiske marginalisering og deres berettigelse i det internationale samfund. Spørgsmålet er dog, om det ville være en fordel for romaerne at blive anerkendt som en nation. Det er ikke utænkeligt, at det ville skabe en tendens blandt de europæiske stater til at skubbe en del af ansvaret fra sig gennem anerkendelsen af en romanation, også selvom det er en overterritoriel version. På denne måde kunne man forestille sig, at de regeringer, som har til ansvar

at integrere romaminoriteten i samfundet, vil lægge en del af ansvaret på romaernes nationale ledere. Oprettelsen af en romanation vil også kunne have den effekt, at man bekræfter stereotyperne om romaer som en homogen gruppe, og glemmer at det er mennesker, som har brugt mange århundreder på at forsøge at integrere sig i Europa, og som resultat af dette har taget forskellige religioner, skikke og sprog til sig.

Man kan måske endda gå så vidt som til at sige, at romaerne er blevet presset til at se sig selv som en enhed af deres omgivelseres insisteren på, at de deler kultur. Biljana Muncan mener, at en stor del af den negative oplevelse for romaer i Helsingør er at blive stemplet som sigøjnere og få negativ særbehandling i kommunen (Danmarks Radio 2014). Romaer andre steder i landet har måske haft bedre muligheder som individer for integration fordi de ikke på samme måde har udgjort en trussel i deres antal. Hun mener derfor, at det ville hjælpe romaerne, hvis de ikke blev tvunget til at registreres som romaer, da hun ikke kan se hvorfor denne information er vigtig. Roma er ikke en nationalitet, og registreringen er, ifølge Muncan, udelukkende med til at gøre det sværere for dem at integrere sig.

Det er desuden relevant at sætte spørgsmålstegn ved, om skabelsen af en romanation er et fælles ønske, eller om det er et eliteprojekt. I diaspora er der ofte en tendens til, at eliten har en romantisk idé om "hjemlandet" og om at vende tilbage til det og skabe en nation. Antropologen Marek Jakoubek udtrykker det meget tydeligt:

Sigøjnerne har ikke en kultur, der binder dem sammen. Og de har ingen identitet som romaer. Den såkaldte romakultur er skabt af en elite af romaaktivister. De hævder, at de repræsenterer romafolket, men de kan umuligt repræsentere folk fra ghettoerne, for de har intet til fælles med dem ud over hudfarven (Fenger-Grøndahl 2006: 368).

Petrovas argument når hun siger, at romaerne ikke udgør en homogen etnisk gruppe endnu, men at de indenfor en nær fortid er begyndt at manifestere sig som en sådan, fordi udviklingen i verdenssamfundet har givet romaer tusindvis af kilometer fra hinanden en mulighed for at skabe kontakt til hinanden og samtidig genereret en følelse af en delt skæbne, til trods for store individuelle forskelligheder, underbygges af en ung romakvindes ræsonnement:

Mange andre vil få samme oplevelse af samhørighed med romaer andre steder i verden, for flere og flere af dem, som aldrig har været uden for deres landsby, får mulighed for det nu – enten ved at rejse eller ved at bruge internettet – og på den måde bliver de klar over, at de er en del af noget større (Fenger-Grøndahl 2006: 377).

Når Jakoubek mener, at romaerne ikke har nogen fælles kultur og identitet, er det derfor ikke nødvendigvis ensbetydende med, at de ikke har skabt, eller har mulighed for at skabe, en form for fællesskabsfølelse, hvis ikke som udtryk for en fælles kultur så baseret på en erfaring med diskrimination som medlem af kategorien "sigøjner".

Petrova afviser, at kampen for at oprette en ikke-territoriel nation er et realistisk projekt:

The prospect of Romani statehood seems utterly unrealistic, of course, yet a statist thinking pattern whose teleology is a state-like formation can be read between the lines of the Romani struggle for power (Petrova 2004).

Selvom ideen om at komme til at udgøre en nation kan ses som en kamp for mere magt og indflydelse, vil jeg dog argumentere for, at romaerne på mange måder er bedst tjente med en status som national minoritet. Både, som argumenteret, fordi det potentielt ville kunne stille romaer i en sværere situation internationalt at blive nationaliseret, og fordi det formentlig er grænsende til det umulige at forene romaer verden over i et nationalt projekt, da mange ikke deler denne vision. Det kræver naturligvis, at der bliver lagt pres på de enkelte stater for at anerkende romaerne som nationale minoriteter og at der bliver ydet en lagt større indsats for at sikre, at romaer er dækket ind af de samme rettigheder som resten af samfundsborgerne og ikke bliver udsat for diskriminering og forskelsbehandling baseret på deres etnicitet og de stereotyper, som er knyttet til den.

5 - Slutdiskussion og konklusion

Gennem behandlingen af den primære problemstilling: hvordan romaer konstrueres og repræsenteres som en *absolut other* i de danske medier, og hvordan dette billede former og reflekterer dansk nationalidentitet og romaernes identitetskonstruktion, er det blevet tydeliggjort, at romaer er blevet en *absolut other* i det danske samfund netop på grund af deres lange historie som minoritet i Danmark.

Det store mediefokus og den medfølgende samfundsdebat om muslimske indvandrere som den primære trussel er blevet betydeligt mindre og forholdet en del mere normaliseret grundet denne gruppe af indvandreres sene ankomst til landet. Det har betydet, at de relativt nye indvandrere er blevet mødt af en grad af forståelse fra samfundet overfor de kulturelle forskelle, der må være, da de primært er kommet til som følge af globaliseringens bevægelighed, og modtagerlandet derfor har haft nogle værktøjer til at håndtere forskellene, som det ikke har besiddet da romaerne for mange århundreder siden kom til landet, og forsøgte sig med en assimileringstrategi. Gennem generationer har stereotyperne knyttet til romaer derfor fået lov til at udvikle sig, og er blevet reproduceret nok til, at de er blevet et generelt og fastgroet billede.

Den konstruerede fremstilling af romaer som fundamentalt anderledes og uforenelige med danske værdier, som mere generelt eksemplificeret af Said, bidrager til at fastholde en os/dem-dikotomi, hvor der skelnes kraftigt mellem de "rigtige" danskere på den ene side og romaerne som snyltere på samfundet på den anden side. Isoleringen af romabørn i skoler og udpegningen af romaer i Helsingør kommune er beviser på, hvordan adskillelsen af romaer fra andre samfundsborgere og den, fra kommunen, selvproklamerede "positive særbehandling" af denne gruppe er stærkt medvirkende til at fastholde romaerne i deres udenforstående rolle som en stum gruppe i samfundet.

En effekt af stereotypificeringen er samtidig, at den betegnelse, som danskerne historisk set har brugt, og til stadighed ofte bruger om romaerne, "sigøjner", er blevet en overlappende kategori, som ikke længere nødvendigvis er knyttet til en etnicitet, men som anvendes til at symbolisere nogen, som er tyvagtige. Det er en ganske problematisk måde at holde fast i stereotyperne knyttet til romaer, da gruppen ofte i mediebilledet omtales som "sigøjnere", og der derfor ikke skelnes mellem brugen af ordet når det anvendes om romaer og når det anvendes om småkriminelle. Det er desuden blevet tydeligt ud fra den anvendte empiri, at der for romaer er forskellige måder at reagere på marginaliseringen. Mange romaer i Danmark vælger at holde deres baggrund skjult, og måske anvende en anden national identitet, mens andre vil tage offeridentiteten på sig og isolere sig fra majoritetsbefolkningen. En yderligere tendens blandt romaer kan siges at være reaktionen på, at national identitet, som det er blevet tydeliggjort i det empiriske materiale, spiller en vigtig rolle i majoritetsbefolkningens måde at definere sig selv og andre på. Ifølge Friedman har globaliseringen

medført et behov for rodfæstede identitetskategorier som nationalitet, og i og med at mange romaer ikke identificerer sig selv ud fra nationale kategorier, vil de ofte i mødet med majoriteten og dennes fokus på nationale værdier, se sig nødsaget til at påtage sig en anden national identitet eller, som set i forrige kapitel, lægge nyt fokus på roma som en national identitet.

Mens der ikke er noget entydigt svar på, om romaerne, både på nationalt niveau i Danmark og på et transnationalt niveau, kan siges at dele kultur og fremtidsperspektiver, er der én erfaring, som samler dem som gruppe: marginaliseringen og livet på kanten af samfundet. Der kan næppe være tvivl om, at en udvikling mod at ændre det danske samfunds stereotypificerede opfattelse af romaerne først og fremmest forudsætter en anerkendelse af gruppen som national minoritet.

Bibliografi

- Anderson, Benedict. 1983 (2006). *Imagined Communities*. New York: Verso.
- Ardener, Shirley. 1975. *Perceiving Women*. London: Malaby Press.
- Billig, Michael. 1995. *Banal Nationalism*. London: SAGE Publications.
- Bogdan, Robert. 1988. *Freak Show*. Chicago: The University of Chicago Press
- Clifford, James. 1994. *Diasporas*. *Cultural Anthropology* 9 (3), *Further Inflections: Toward Ethnographies of the Future*. (Aug. 1994): 302-338.
- Fenger-Grøndahl, Malene og Carsten. 2006. *Sigøjnere – 1000 år på kanten af Europa*. Danmark: Aarhus Universitetsforlag.
- Fenger-Grøndahl, Malene. 2012. *Romaer – Europas største etniske mindretal*. Danmark: Turbine.
- Fosztó, László. 2003. *Diaspora and Nationalism: an Anthropological Approach to the International Romani Movement*.
- Friedman, Jonathan. 2003. *Globalization, the State, and Violence*. USA: Altamira Press.
- Golafshani, Nahid. 2003. *Understanding Reliability and Validity in Qualitative Research*. *The Qualitative Report* 8 (4), December 2013: 597-607.
- Hylland Eriksen, Thomas. 1994 (2010). *Ethnicity and Nationalism*. New York: Pluto Press.
- Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise. 1999. *Diskursanalyse som teori og metode*. Danmark: Roskilde Universitetsforlag.
- Kearney, M. 1995. *The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism*. *Annual Review of Anthropology*. 24: 547-565.
- Marcus, George E. 1995. *Ethnography In/Of the World: The Emergence of Multi-Sited Ethnography*. *Annual Review of Anthropology*. 24: 95-117.
- Okely, Judith. 1975. *Gypsy Women: Models in Conflict*. Ardener, Shirley (red). 1975. *Perceiving Women*. London: Malaby Press.

- Said, Edward W. 1978. Orientalism – Western Conceptions of the Orient. New York: Random House, Inc.

- Turner, Victor. 1967. Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage. The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual. New York: Cornell University.

Avisartikler:

- Aagaard, Lars Henrik. "Danskere" bliver en minoritet i Danmark. Berlingske Tidende 20/08 2005.

- Fenger-Grøndahl, Malene. Romaer er en del af vores historie. Politiken 08/04 2008.

- Fenger-Grøndahl, Malene og Carsten. Kronik: Diskrimineret for deres egen skyld. Politiken 03/01 2006.

- Fenger-Grøndahl, Malene og Carsten. Sigøjner-stereotyperne lever. Information 24/11 2006.

- Gaonkar, Anna Meera. "Romaer har aldrig været nomader". Information 26/11 2013.

- Informations Webredaktion. Roma-børn isoleres. Information 08/01 2002.

- Jensen, Mads. Vi er ikke et multikulturelt samfund. Information 20/08 2011.

- Klougart, Sofie Amalie. Helsingørs romaer arbejder og kører i dyre biler. Information. 23/09 2010.

- Madsen, Maj Bach. "Du tror måske jeg er roma?". Videnskab.dk 16/09 2010.

- Omar, Tarek. Romaerne er den nye underklasse i Danmark. Politiken 14/04 2012.

- Ritzau. 2006. Romaer politianmelder FCK. DR 21/11 2006.

- Svensson, Thomas Gösta og David Rebouh. Kriminel sigøjnerfamilie har kostet 74 mio. kr. Ekstra Bladet. 09/05 2011.

- Viden. Nu skal der forskes i romaer. Politiken 16/09 2010.

Websites:

- Romnet.dk. Danmark og Romaerne. Johannes Busk Laursen og Biljana Muncan (2004). (28/4 2014). <http://www.romnet.dk/romafolketdk.html>
- Romnet.dk. Europas Romaer. Johannes Busk Laursen og Biljana Muncan (2004). (28/4 2014) <http://www.romnet.dk/romafolket.html>
- Romnet.dk. Romaerne i Helsingør. Opdateret 28/10 2010. (8/5 2014). <http://www.romnet.dk/helsingk.html>
- National Geographic. A History of the Romani People. Patrick J. Kiger. (27/4 2014). <http://channel.nationalgeographic.com/channel/american-gypsies/articles/a-history-of-the-romani-people/>
- ERRC.org (European Roma Rights Centre). The Roma: Between a Myth and the Future. Dimitrina Petrova. 27/05 2004. (12/04 2014) <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=1844>
- The European Commission: EU and Roma. (24/4 2014). http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma/index_en.htm

Radioprogrammer:

- Danmarks Radio: Horisont på P1: Romaerne i Europa. 12/10 2012. <http://www.dr.dk/arkivP1/Horisontpaap1/udsendelser/20071213132612.htm>
- Danmarks Radio: Verden ifølge Gram: